

Szótárak CD-ROM-on

A jó, a rossz és a rejtélyes

Nézd meg a szótárban! Milyen gyakran használjuk ezt a mondatot. Iskolában, otthon, munkában vagy a könyvtárban a szótárak népszerű, könnyen használható referenszeszközök. Miközben az elmúlt három évben az elérhető CD-ROM termékek száma növekedett, ezek között szótárak is megjelentek. Már megismerhettük néhány CD-ROM kiadvány előnyeit, különösen a bibliográfiai és céginformációs adatbázisokét. De mit gondoljunk a szótárakról? Milyen többletet jelenthet esetükben ez az új technika a nyomtatott változatokhoz képest? Elhatároztuk, hogy úgy próbálunk választ adni erre a kérdésre, hogy értékeljük a CD-ROM-változatban elérhető szótárakat.

MÓDSZEREK

Összeállítottunk egy kérdéssort, amely CD-ROM termékek értékelésére korábban kialakított irányelveken alapszik. Ezt kiegészítettük azzal, hogy az értékelést, amennyire lehetséges, a végfelhasználó nézőpontjából végezzük. Azért éreztük fontosnak és szükségesnek ezt az alapállást, mert ezeket a szótárakat a végfelhasználói közönségnek szánják.

A *CD-ROM Review* 1987. októberi számában megjelent terméklista alapján hét céggel léptünk kapcsolatba. Három terméket küldtek el értékelésre, mellettük könyvtárunkban már megvolt a *Microsoft Bookshelf*. Három további termék, a *Facts on File* által kiadott *Visual Dictionary CD-ROM*, a Wiley-féle *The International Dictionary of Medicine and Biology* és a *Highlighted Data*-féle *Merriam Webster 9th New Collegiate Dictionary* vagy még nem volt elérhető, vagy már kivonták a forgalomból. Egy cég címéhez nem jutottunk hozzá.

Így végül három szótárt értékelünk. Egy negyediket, a Sansyusa-féle *Multi-Lingual Dictionary*rt installálási problémák miatt hagytuk ki a vizsgálatból.

McGraw-Hill Science and Technical Reference Set

Bár gyakorlott keresők vagyunk, a keresés órái minket is meglepett az újdonságokkal. A nyomtatott változatok, a McGraw-Hill-féle *Concise Encyclopedia of Science and Technology* és a *Dictionary of Scientific and Technical Terms* szokásos referenszeszközök. Annak az előnye, hogy a két kiadványt egy kompaktlemezre vitték fel, nem teljesen ellensúlyozza a keresőszoftver kényelmetlenségét.

Ha például egyszer befejeztük a keresését, azt ajánlják, hogy a Return billentyű megnyomásával kezdjük el az újat. A tényleges keresés azonban nem kezdődik meg addig, amíg az F2 vagy F8 billentyűt ki nem választjuk a menüből, ez pedig bosszantó redundancia.

Mind a közelségi, mind a kifejezés alapján való keresés lehetséges, és hatékonyan használható, de a megközelítés némileg rejtélyes. A közelségi

keresés a keresési fogalmak zárójelbe tételével és a közbeeső betűhelyek számának megadásával valószínűsíthető meg. Az adatbázis kézikönyve mégis azt állítja, hogy "a részkiejezések közötti távolság nem additív, a legtávolabbi szavak közötti távolság a megadott távolságnál kisebb legyen, vagy egyenlő azzal".

A kifejezés alapján való kereséshez a keresőkifejezést idézőjelbe kell tennünk. A kritikus tényező itt a mondat hossza, nem a tartalma. Ahogy a dokumentáció kifejti, "egy keresés a 'government by the people' kifejezéssel nem hozná ki a 'government for the people' kifejezést, mert a keresőkifejezés rövidebb, mint a dokumentumban található kifejezés". Vagy más szavakkal: "a kizárt szavak tartalmát nem veszik figyelembe, de a hosszukat igen". Ezek a példák kimutatják csalódottságunk egyik fő okát ezzel a termékkel és a dokumentációval kapcsolatban.

Szólni kell még a kereszthivatkozással való keresésről. Az a lehetőség, hogy az egyik szócikkben talált szót kiválaszthatjuk, és a menü segítségével kereshetünk a többi előfordulására, a termék pozitív jellemzője.

Microsoft Bookshelf

A Bookshelfben található hét kiadvány közül csak négyet elemeztünk, ezek a *The American Heritage Dictionary*, a *Roget's II*, a *Houghton Mifflin Spelling Verifier and Corrector* és a *Houghton Mifflin Usage Alert*.

Mi előzőleg – az instrukcióknak megfelelően – memóriarezidens programként telepítettük a Bookshelf keresőprogramját. Ez azonban összeütközésre vezetett a merevlemezen található többi programmal. Bár ezt végül korrigáltuk, nem volt hozzá segítség a dokumentációban.

A Bookshelf használata mutatkozott a legkönnyebben megtanulhatónak; a dokumentációban található utasítások és példák a segítő képernyőszövegekkel együtt kitűnőek. A lemezen található magyarázat figyelemre méltó. A *Spelling Verifier* fonetikus keresi a szavakat, és ha hibásan írt szót adunk meg, néhány, ettől egy-két betűvel eltérő szót ad helyette. A nyomtatott változatban nincs ilyen lehetőség. Például a *consulling* szót beírva a kapott három lehetőség: "concealing, consoling és counseling". (Vagyis hiányzik a kiejtésben távoli, de egyszerű elütést feltételezve legvalószínűbb *consulting*. – A lekt.) A Bookshelftel kapcsolatos frusztrációnk gyakran az eredeti források tartalmára vezethető vissza, s nem a CD-ROM-ra. A *Roget's II*-ben például a *dog* szó csak igeiként szerepel.

A Bookshelf szótárak jól működnek abban a környezetben, amelyre tervezték őket, vagyis szövegszerkesztésre. Ha azonban a Bookshelfet önálló refe-

rendszerként használjuk, az egyetlen kinyomtatási lehetőség a Print Screen, a képernyő tartalmának kinyomtatása. Nehéz végső véleményt mondani a Bookshelfről, amíg nem vesszük tekintetbe az összes rajta található kiadványt. Hasznos lehet otthon vagy könyvtárban, ahol gyakran van szükség a helyesírás ellenőrzésére, statisztikákra vagy idézetekre.

Oxford English Dictionary

A Tri-Star Publishing levele, amelyet a bírálatra küldött példányhoz mellékeltek, azt állítja, hogy az *Oxford English Dictionary* (OED) CD-ROM-változatának közönsége: "tudósok és azok, akik szeretik az angol nyelvet s dolgoznak vele". Mint a biológia és az üzlet szakemberei, azonnal rájöttünk, hogy nem megfelelő a szókincsünk a munka megkezdéséhez, amikor láttuk, hogy az egyik keresési lehetőséget a "lemma" szó határozza meg. Hiába kerestünk definíciót az OED-ben. Végül az útmutató hátlapján levő magyarázatos szójegyzékből megtudtuk, hogy a lemma "az a szó, amelyet kinézel a szótárból". Így végül készen álltunk a keresésre a "le=" megjelöléssel.

Az OED képernyőjén a menük, az elérhető funkciók és a lehetséges műveletek leírása világos. A legjobbak a segédképernyők. Megfelelő ismerkedés után, a lehetőségeket megismerve el voltunk ragadtatva a keresési stratégia kialakításának két lehetőségétől, az egyszerű és komplex kereséstől. Például az "et= gr and qa= (milton,gale)" keresőkérés kiad minden olyan címszót, amely görög eredetű, és idézetet tartalmaz Milontól vagy Gale-től. Ez a CD-ROM kiadvány valóban teljes szövegű hozzáférést biztosít az OED-hez nyolc kereshető mezővel, ez hatalmas többlet. Továbbá olyan bonyolult szövegkezelő eszközei vannak, mint a könyvjelző, az elektronikus jegyzetomb és a keresőprofilok megőrzése. A csonkolás hozzáférést biztosít az indexlistához, amelyekből keresőfogalmakat választhatunk ki. (Különösen hasznos lehet ez a kezdő felhasználóknak, akik esetleg nem tudják, hogy például Elizabeth Barrett Browning mint "Browning Mrs" vagy "Browning Mrs E B" szerepel.)

A dokumentáció nagyon jó, bár úgy érezzük, hogy 106 oldal útmutató kicsit sok egy szótár használatához. A gyakori sajtóhibák zavaróak.

Az OED CD-ROM-változata olyan könyvtáraknak ajánlható, amelyek nagy, magas szintű felsőoktatási programokat segítenek angol nyelv, nyelvészet és irodalom területén, továbbá az ezekben a programokba bekapcsolódó tudósoknak.

KÖVETKEZTETÉSEK

Összességében első próbálkozásainkat ezeknek a szótáraknak a használatára nem kísérte sok siker. Úgy éreztük azonban, hogy a türelem és a gyakorlat

idővel eredményre vezethet. Így már sajnálhatjuk, hogy a kitaró könyvtárosok nem tartoznak a CD-ROM szótárak megcélzott közönségébe.

A mi egyetemünkön a CD-ROM kiadványok fő vonzereje az, ha a nyomtatott változathoz képest valami többletet adnak. Ezeknél a termékekénél ilyenre konkrét példát nem nagyon találtunk. Az időmegtakarítás nem lehetett szempont, mivel a hagyományos kérdésekre rendszerint gyorsabban kapható válasz a nyomtatott kiadványokból. A pénz, akár az árat nézzük, akár a ráfordított időt, szintén nem lehet szempont a felhasználó számára. Két kivételtől eltekintve a CD-ROM-változatok ugyanazt az információt adják, mint a nyomtatott megfelelők, nem adva újabb eltérési pontokat. A McGraw-Hill Science and Technical Reference Set egyszerre két forráshoz biztosít hozzáférést, míg az Oxford English Dictionary lehetővé teszi a teljes szövegű keresést.

Bár hosszú órákat töltöttünk a számítógép képernyője előtt, továbbra sem adhatunk egyértelmű választ arra, hogy a CD-ROM technika tökéletesíthető-e a nyomtatott szótárakat. Mivel minden programcsomagnak volt valamilyen vonzó sajátossága, készítettünk egy összeállítást az ideális CD-ROM szótárról.

- ▶ A telepítésnek egyszerűnek és egyértelműnek kell lennie.
- ▶ A dokumentáció legyen olvasható és érthető, keresési példákkal és indexszel.
- ▶ A leihívható menük legyenek a képernyő tetején.
- ▶ A kiválasztható műveletek a képernyő alján legyenek. Különösen fontos, hogy ha a következő lépés bármivel többet igényel a Return billentyű lenyomásánál, a megfelelő válasz legyen világosan megmagyarázva és kiemelve.
- ▶ Színek vonzzák a szemet a kiválasztandó műveletre, és emeljék ki a keresőfogalmakat. Egyedi változatok megengedhetők.
- ▶ Jelenjenek meg üzenetek a képernyőn, jelezve a keresés kezdetét és végét.
- ▶ A Boole-algebrával történő, a közelségi és a teljes szövegű keresés egyaránt legyen lehetséges.
- ▶ Egyértelműen megjelölt keretbe lehessen beírni a keresőfogalmakat. Az a módszer, ahogyan ezek között a keretek között mozgunk, legyen magától értetődő.
- ▶ A korábbi keresések legyenek bármikor visszahívhatók és szerkeszthetők.
- ▶ Használjanak néhány ismertté váló szabványt (ESC billentyű a megelőző képernyőhöz való visszatéréshez, F1 a szituációnak megfelelő segítségkéréshez).
- ▶ A termék legyen teljes mértékben kövekezetes.

/PARKER, J. M.—LITTLEJOHN, A. C.: *Dictionaries on compact disk: the good, the bad, and the puzzling.* = *Laserdisk Professional*, 2. köt. 1. sz. 1989. p. 20–26./

(Murányi Péter)